

OPLATKA ANDRÁS

Hölgyeim és Uraim,*

Elnézésüket kérem, mert tőlem most nem felköszöntő beszédet, hanem nagyon személyes emlékeket fognak hallani.

Drága Pistám, jó negyven esztendeje ismerjük egymást, és nem tudom, számon tartod-e, hogy találkozásunkat egy hazugságnak köszönhetjük. E föllentés Létay Lajos, a te akkori főszerkesztőd szájából hangzott el, aki hivatalos minőségben járt Zürichben s ott kérdésemre – szegény feje mit mondhatott mást – biztosított, hogy az erdélyi magyar kisebbség felhőtlenül boldog. Ám talán nem minden ravaszság nélkül tette hozzá, menjek el egyszer magam Kolozsvárra. Hát elmentem.

Így kezdődött, 1976 októberét írtuk. Irodalmi lapotok szerkesztősége még a Főtéren volt – később kiszorultatok onnan, egyre távolibb hátsó udvarokba és szűkebb odúkba telepítettek benneteket. Hosszúra nyúlt a társalgás, egy-két kollégád felette bőbeszédűen feleltetted. Te viszont ott ültél, az akkor még elhagyhatatlan pipával a fogaid közt, hallgattál és hümmögtél. Már csak homályosan emlékszem a témákra, míg aztán a közelmúltban kiderült, hogy gondos szellemek mindent feljegyeztek az utókornak. A rólad vezetett vastag Securitate-dossziéból összeállítható a beszélgetés jegyzőkönyve.

Elvittél akkor Kalotaszegre, meg a Szigethegységbe, s ott a magányban elmondtál egyet s mást. Te ekkor már ismert író voltál, novellásköteteket publikáltál, és az esztendővel előbb megjelent *Kő hull apadó kútba* végképp megalapozta híredet. Sokadmagammal tartozom azok közé, akik számára élménnyé vált a regényben lefestett kisváros borongós hangulata, s főként a lélektani tanulmány – mert ez érdekelt téged mind jogászként, mind íróként: miként él az, aki súlyos bűnt követett el, de nem kell bűnhődnie. És hát a kötet nyelve, ez a látszólag archaikus és érezhetően mégis élő nyelv! Ha zürichi otthonomban összejött egy-egy magyar társaság, azt mondtam: figyeljetek, ki tud még így magyarul? Majd felolvastam egy fél oldalt a regényből. Ezt követően rendszerint nagy csend támadt, míg valaki ámulva annyit nem mondott: «A teremtőjét!» Vagy valami ilyesmit.

Egyszer aztán – már nem számoltam az erdélyi utaimat – együtt mentünk Zilahra, ami a Te gyerekkorod városa és Jajdonnak, a *Kő hull*-regény színhelyének eredetije. Bejártuk a tereket, s megmutattad, képzeletedben mit hova helyeztél. Elmesélted azt is, miként sikerült megmenteni a ledöntéstől Wesselényi Miklós zilahi szobrát; csodával határos módon hatott az érv, hogy a reformpolitikus az erdélyi román jobbgáységért is felemelte szavát. És meglátogattuk édesanyádat, akinek s vele családodoknak sorsát rövid, ám a 20. század számtalan emberi tragédiáját magában foglaló mondattal jellemezted: anyám az első világháborúban hadiárva lett, a másodikban hadiözvegy.

* Elhangzott a Petőfi Irodalmi Múzeumban 2018. október 15-én, Szilágyi István 80. születésnapjára rendezett ünnepségen

Elmagyaráztad, mi az oka, hogy az erdélyi magyar elbeszélők műveikhez rendszeresen történelmi háttérrel választanak. Nos, jelenük világát magasztalniuk kellene, s mindehhez még isteníteniük is a párt «bölcse» vezetőjét. Valójában azonban az idők egyre cudarabbá váltak. Ceausescu, a vezér saját népét szó szerint éhezettette, télvíz idején áram és fűtés nélkül hagyta, ám arra ő is hamar rájött, hogy a magyar kisebbség elleni izgatás kitűnő eszköz az indulatok levezetésére.

Ekkor még utazhattam Erdélybe, majd csak a nyolcvanas évek vége felé tagadták meg tőlem a vízumot, miután zürichi újságomban felhívás jelent meg a romániai falurombolás terve ellen, tiltakozás, amelyet mintegy hetven nagynevű európai értelmiségi írt alá. Ha felétek jártam, jártunk, kalauzunknak szegődöttél Máramarostól Székelyföldre. Korondon Pál Lajos festőművész barátod házában az ő példáján mondtad el, mi is történt Erdélyben az 1956-os magyarországi felkelés után, amikor is nálatok számos, főleg magyar és szász értelmiségit börtönöztek be elrettentő példaként: véssétek az eszetekbe, itt nem lesz forradalom!

Lettem viszont végül nyomor s hozzá egy aljas és ostoba rendőrállam. Ekkor, Pista, nekem úgy tűnt, hogy jórészt a te sok nyelvi fantáziával riposztra mindig kész humorod segített nektek át- és túlélni a zord időket. Mert hát a diktatúra fenyegető gonoszsága és abszurd nevetségessége kéz a kézben jár. Minket megtanítottál, hogy a bezárt benzinkutak országában miként kell útépitési munkásokkal megalkudni üzemanyagra, kit hogyan s mivel megvesztegetni, és hála a látogatóidtól nyert sokévi tapasztalatodnak figyelmeztetted, melyik szobákat fogjunk kapni a lepusztult kolozsvári szállodában: azokat, amelyekben egy valami még működött: a lehallgató készülék.

Ebben az örült világban mindig szilárdan állt melletted Julika, feleséged, akinek találékonysága és lelki támasza nélkül – bizony meglehet – még a te intellektuális vagányságod sem lett volna elegendő a megmaradáshoz. Minket pedig Julika bevezetett a kényszerű alkalmazkodás művészetébe, hogyan kell például olajos padlizsánkrémet készíteni, helyettesítendő a boltokból eltűnt húst. Eközben te megosztottad velünk a vadászkalandjaidat. Ha az ezeréves, kis Skoda autód reflektorának fénycsóvjába belekerült egy bambán bámuló mezei nyúl, akkor egy időre megoldódott az élelemprobléma. Meg persze ha valahol a barátok feketén közös disznót öltek és sikerült belőle a magatok részét a Skodával nagy óvatossággal hazaszállítani. Ez a Skoda a szocialista cseh ipar dicsőségére felette sokáig kitartott, bár végül indulásnál az első métereket már csak rückwärts-ben, hátrafelé volt hajlandó megtenni, ám arra még alkalmasnak bizonyult, hogy egy, a Securitate által körözött, s most asszonynak átöltöztetett kollégát éjnek idején kimenekíts vele Kolozsvárról s elvigyél egy rejtekhelyre.

E nyomasztó években írtad a következő nagyregényt, az *Agancsbozót*ot. Téli esteiken a Szamosra néző, könyvekkel teli, fűtetlen kis szobádban ültél az íróasztalodnál rélikabátdban, fejedben sapkával, így készült a mű, amelyet, úgy érzem, tisztelőid közül is csak kevesen értettek meg. Helyesen értelmezte viszont a kéziratot a kiadásra nemet mondó cenzor. És valóban, az *Agancsbozót* nagy ívű hasonlatával egyrészt azt az emberiséget ábrázolja, amelyik nem tudja, honnan jön, hova megy, mi végre gondolt rá

a teremtés, de létének értelmét mégis megéli a munkában. S másrészt rabokról mesél benne, akiket zsarnokuk merőben értelmetlen feladatok elvégzésére kényszerít, ám ők belső szabadságukat akkor is, így is megőrzik a költő szava szerint, hogy «dolgozni csak pontosan, szépen» érdemes. 1990-ben a nagy fordulat után jelenhetett meg a regény, s ez is hozzájárult a félreértéshez, miszerint többé nem időszzerű a valójában időtlen téma.

A nagy fordulatot megelőző hónapok bizonyultak a legkeservesebbnek. A diktátor immár mindenkitől hűségnyilatkozatot követelt, s te eltökélted: ha török, ha szakad, akár a teljes nincstelenség árán is, de nem fogsz fejet és térdet hajtani. Aztán jött december hónapja, s te néhány kollégával együtt hallgattad a televízióban a temesvári események miatt tájékozó Ceausescut, míg egyszerre csak kacagni kezdte. Társaid csodálkozva meredtek rád, s te akkor azt kiáltottad: «Utóljára beszél!»

1990 januárja a kétkedő remény, márciusa a marosvásárhelyi atrocitások után a reményvesztés ideje. És jöttek Kolozsváron Funar polgármester évei, akinek programja, úgy tűnik, két pontból állt: üldözni a magyarokat és a parkokban román nemzeti színűre festetni a padokat. Te, aki az egyetemem románul végeztél és átvitt értelemben is jól értesz a többség nyelvén, mindig a megbékélés híve voltál. Annál szomorúbb, hogy magad is mily borúlátó lettél az utóbbi esztendőben. Immár a Helikon nevet viselő lapod főszerkesztőjeként hosszú évekig védelmeztél az erdélyi magyar irodalom egyik utolsó bástyáját, s ez nemegyszer azt is jelentette: kilincselte, hogy meglegyen a papír a következő szám kinyomtatásához. Ám tovább dolgoztál íróként is, és 2001-ben megjelent az újabb nagy mű, a *Hollóidő*.

Séma-e vagy netán rögeszme, ha azt mondom, ennek a regénynek a legbelső mondanivalója sem jutott el sok, amúgy lelkes olvasód tudatáig: az, hogy a három részre szakadt Magyarország korában az elcsatoltakban erősebben él az összetartozás érzése, mint a megmaradt haza magyarjaiban, s hogy határon túli magyar fiatalok sietnek fegyverrel megvédeni az anyaországot, ahol azonban őket kelletlenül fogadják, idegennek tekintik. S ez ma sincs másképpen, mert kemény fejű emberek vagytok ti ott Erdélyben. Mint ahogy kemény, dacos ember vagy te is, barátom, mikor visszautasítottad a Magyar Irodalmi Díjat, amelyet a zsűri egyszer teljesen, majd véleményét furcsán megváltoztatva csak megosztva ítél neked a *Hollóidő*-ért, amire te azzal felelsz, hogy vagy egészen, vagy egyáltalán nem.** Mint ahogy morcosan kosarat adsz a jó nevű filmrendezőnek is, aki a *Kő hull*-regényedet vászonra akarja vinni. Mert hogy a te művedet ne forgassák ki.

Vannak, akik téged a népiek fiókjába tesznek. Úgy vélem, tévednek. Igaz, éberen figyeled a magyarországi eseményeket, a kis szobádban szinte éjjel-nappal szól a Kosuth rádió, és a nappaliban bekapcsolva a Duna televízió, ámte a kolozsvári távolságból szkeptikus, kívülről néző maradsz. Nem férsz te be skatulyákba. Rád is áll Kántor Lajos néhai barátunk megfogalmazása Erdélyről és az erdélyiekről: «itt valami más van». Hagyjuk is ezt ennyiben.

** A pletyka szerint valami efféle mondott Sz. I. a nemtelen ajánlatra: „Mit gondolnának rólam a hőseim, ha ezt elfogadnám?” (*A szerk.*)

Tudjuk: lassan, mérlegelve, kézirataidat, önmagadat szüntelen javítgatva dolgozol. Nem is beszélsz a munkádról szívesen. Ha az utóbbi időkben fel mertem efféle kérdést tenni, rám mordultál: «Bántottalak én téged?» Hát ne bántsuk egymást. Ám jómagam úgy gondolom, a te könyveidet még nemzedékek fogják olvasni, amelyek – s ezt remélem – elképzelni sem tudják már, milyen volt a tér és a kor, milyenek a körülmények, amelyek közt a te életműved született. Ezért most azt kívánom, adjon neked a Jóisten egészséget és munkakedvet – a magad örömeire és valamennyiünk hasznára.

Színes tér